

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14251751>

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA SON SO‘Z TURKUMINING O‘RGANILISHI

Aliboyeva Fazilat

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti
Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 201-guruh talabasi

M.A.Hamrayev

Ilmiy rahbar: Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti
Boshlang‘ich fakulteti dotsenti, filologiya fanlari nomzodi.

E-mail: m.a.hamrayev@gmail.com

***Annotatsiya.** Ushbu maqola boshlang‘ich sinflarda son so‘z turkumini o‘rgatish va o‘quvchilar o‘rganishidagi muammolarni ko‘rib chiqadi. Son so‘z turkumi o‘quvchilar uchun grammatik bilimlarni egallashda muhim rol o‘ynaydi, chunki bu turkum so‘zlari orqali tartib va miqdorlar ifodalanadi. Maqolada son so‘z turkumini o‘quvchilarga qay tarzda o‘rgatilishi haqida misollar keltirib o‘tilgan. Maqola boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun son so‘z turkumini o‘rgatish jarayonini samarali o‘tkazishga yordam beradi.*

***Kalit so‘zlar:** Son so‘z turkumi, ohang, sanoq son, tartib son, darslik.*

***Аннотация.** В данной статье рассматриваются проблемы преподавания числовой лексики и обучения учащихся в начальных классах. Группа слов-числа играет важную роль в усвоении грамматических знаний учащихся, поскольку порядок и количество выражаются через слова этой группы. В статье приведены примеры обучения учащихся группе слов-числа. Статья помогает эффективно проводить процесс обучения числовой лексике учителей начальных классов.*

***Ключевые слова:** Числовая группа слов, тон, счетное число, порядковый номер, учебник.*

Abstract. *This article examines the problems of teaching and learning number vocabulary in primary grades. Number vocabulary plays an important role in the acquisition of grammatical knowledge for students, since order and quantity are expressed through this vocabulary. The article provides examples of how to teach number vocabulary to students. The article will help primary grade teachers effectively conduct the process of teaching number vocabulary.*

Key words: *Number word group, tone, count number, order number, textbook.*

Boshlang'ich sinflarda son so'z turkumini o'rgatish o'quvchilarga o'z nutqida sonlarni mustaqil, to'g'ri qo'llay olish, og'zaki va yozma nutqda bexato va o'rinli ishlatish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Boshlang'ich ta'limda son uch yo'nalishda o'rganiladi:

1. Sonlarning talaffuzi va ma'nosi ustida ishlash.
2. Sonning grammatik shakllari ustida ishlash.
3. Sonlarning imlosi ustida ishlash.

Son boshlang'ich sinflarda quyidagi izchillikda o'rganiladi:

- 2-sinfda nechta?, qancha? so'roqlariga javob bo'lib, shaxs va narsaning sanog'ini, nechanchi? so'rog'iga javob bo'lib, shaxs va narsaning tartibini bildirishi;
- 3-sinfda „Son – so'z turkumi” tushunchasi kiritiladi. O'quvchilarda son predmetning miqdorini bildirishini otga bog'lanib kelishi yordamida aniqlash ko'nikmasi o'stiriladi. Bularni o'rganishda sonning leksik xususiyatlariga asoslaniladi. Sonning leksik ma'nosi uni ot bilan bog'liq holda o'rganishni taqozo etadi.
- 4-sinfda sanoq va tartib sonlar, tartib sonlarning harf, rim va arab raqamlari bilan yozilishi, qo'sh undoshli sonlarning, grammatik shakllangan sonlarning (ikkov, o'ntacha, beshtadan) imlosi, sonlarning gramm, kilogramm, metr, litr, so'm, tiyin so'zlari bilan qo'llanishi va shu so'z bilan bitta so'roqqa javob bo'lishi o'rganiladi. O'quvchilarning sonlarni otga bog'lanishi, so'roqlar yordamida sonni o'zi bog'langan so'z bilan ko'chirish ko'nikmalari o'stiriladi.

Birinchi sinflarda son soʻz turkumi “Shaxs va narsaning miqdorini va tartibini bildirgan soʻzlar” deb berilgan. Oʻquvchilar uchun dastlabki tushunchalar sonlarni oʻqib soʻroq berish, sheʼr va matnlar orqali “ necha?” yoki “nechanchi?” soʻroqlariga javob boʻladigan soʻzlarni topish, sonlarni soʻz bilan yozish kabi mashqlarda berilgan boʻlib qoidalar ham oʻquvchilar uchun tushunarli va eng sodda shaklda berilgan. Son soʻz turkumi haqidagi dastlabki tushunchalardan soʻng sanoqni va tartibni bildirgan soʻzlar alohida-alohida mavzularda berilgan.

1-sinf 2017-yil 78-sahifa .

Shaxs va narsaning miqdorini bildirgan soʻzlar necha? yoki nechta? soʻrogʻiga javob boʻladi.
79-sahifa.

Shaxs va narsaning tartibini bildirgan soʻzlar nechanchi? soʻrogʻiga javob boʻladi.

Son soʻz turkumi shaxs va narsaning miqdori va tartibini bildirgani haqidagi boshlangʻich tushunchalar birinchi sinfda berilgan boʻlsa ikkinchi sinfga kelib bu maʼlumotlar toʻldiriladi. Ikkinchi sinfda ham son soʻz turkumi “Sanoqni va tartibni bildirgan soʻzlar” deb oʻrgatiladi.

2-sinf 2018-yil 111-sahifa.

Shaxs va narsaning sanogʻini bildirgan soʻzlar nechta? qancha? soʻroqlariga javob boʻladi.

Narsa va shaxsning tartibini bildirgan soʻzlar nechanchi? Soʻrogʻiga javob boʻladi.

Miqdorini va tartibini bildirgan soʻzlar ikkinchi sinfda yaxlit bir mavzuda berilgan. Shuningdek darslikda son soʻz turkumiga oid soʻzlar qatnashgan qiziqarli matnlar, sheʼrlar va topishmoqlar berilgan.

Uchinchi sinfda son bevosita soʻz turkumi sifatida keltirilgan. Oʻquvchilar uchinchi sinfdan boshlab shaxs va narsalarning miqdorini va tartibini bildirgan soʻzlar son soʻz turkumiga oid soʻzlar ekanligini bilishadi. Bu sinfda avvalgi sinflardagi maʼlumotlar mustahkamlanib oʻquvchilarga kengroq maʼlumotlar beriladi.

3-sinf 2016-yil 104-sahifa.

Shaxs va narsalarning sanog'ini bildirgan so'zlar son deyiladi. Sonlar necha? nechta? qancha? so'roqlariga javob bo'ladi: nechta?(daftar)- o'nta daftar, necha? (kun)- besh kun.

105-sahifa. Sonlar narsalarning joylashish tartibini ham bildirib, n e c h a n c h i ? so'rog'iga javob bo'ladi: n e c h a n c h i (xona) — yettinchi xona, n e c h a n c h i ? (qavat) — to'rtinchi qavat. To'rtinchi, yettinchi Sonlari tartib sonlardir.

Sanoq sonlarga -inchi (-nchi) qo'shimchasini Qo'shish bilan tartib son hosil qilinadi: oltmish — Oltmishinchi, yetti — yettinchi.

106- sahifa Sonlar aytiladi va yoziladi. Sonlar ikki xil yoziladi.

Harflar bilan: uch soat, besh kishi.

Raqam bilan: 3 soat, 5 kishi.

Tartib sonlar raqam bilan yozilganda -inchi

(-nchi) qo'shimchasi o'rnida chiziqcha (-) ishlatiladi: to'qqizinchi dekabr — 9- dekabr, qirqinchi xonadon — 40- xonadon.

Ularga qo'shimcha tarzda sonlarning aytilishi va yozilishi alohida mavzu sifatida berilgan.

4-sinf 2017-yil 134-sahifa. Sonlar yozuvda uch xil ifodalanadi:

1. Harfiy ifoda bilan: to'rtinchi sinf, oltinchi uy.
2. Arab raqami bilan: 2003- yil 1- sentabr.
3. Rim raqami bilan: IV sinf, XXI asr.

138-sahifa.

Sonlar otga ohang yordamida bog'lanadi.

To'rtinchi sinf darsligida sonlar qatnashgan ko'pgina matnlar bilan birgalikda sonni tahlil qilish tartibini ham ko'rishimiz mumkin.

132-sahifa.

S o n n i t a h l i l q i l i s h t a r t i b i :

1. So'rog'i, turkumi.
2. Ma'no turi.
3. Asos va qo'shimchasi.
4. Qaysi so'zga bog'langan.
5. Nima vositasida bog'langanligi.
6. Gapdagi vazifasi.

N a m u n a : to‘rtinchi — n e c h a n c h i ?, son, tartib
Son, to‘rt — asos, -inchi — tartib sonning qo‘shimchasi,
Sinf so‘ziga (otga) ohang yordamida bog‘langabn, ikkinchi
Darajali bo‘lak vazifasini bajargan.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf darsligida son so‘z turkumi mantiqiy bog‘liqlik bilan izchillik asosida o‘rgatiladi.O‘quvchilarda zarur bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirish o‘qituvchining pedagogik mahoratiga bog‘liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. K.Qosimova, S.Matchonkv, X.G‘ulomova, Sh.Yo‘ldosheva. Ona tili o‘qitish metodikasi. 2009.261-bet.
- 2.T.G‘afforova, E.Shodmonov, X.G‘ulomova.1-sinf ona tili darslik.2017.Toshkent."Sharq".
3. K.Qosimova, S.Fuzailov, A.Ne‘matova. 2-sinf ona tili darslik. 2018.Toshkent."Cho‘lpon".
4. S.Fuzailov, M.Xudoyberganova, Sh.Yo‘ldosheva. 3-sinf ona tili darslik.2016.Toshkent."O‘qituvchi".
5. R.Ikromova, X.G‘ulomova, Sh.Yo‘ldosheva, D.Shodmonqulova. 4-sinf ona tili darslik.2017.Toshkent."O‘qituvchi ".